

kraja 11. stoljeća. Vrijeme je to kada će se odvijati većina dobro poznatih zbivanja, kojima Jeruzalem duguje svoju slavnu prošlost. Započinje sa zlatnim dobom židovske države, cvjetanjem židovstva i pojavama mnogobrojnih proroka da bi se nastavilo s političkom dominacijom Rima nad Židovima, u vrijeme u kojem djeluje Isus Krist, utemeljitelj kršćanstva. Uspon bizantske vladavine koincidirat će sa širenjem kršćanstva da bi zatim uslijedilo opadanje Bizanta s usponom Arapa. Pojava proroka Muhameda označit će novu vjeru na obzoru, islam, također povezanu s Jeruzalemom te, kao rezultat toga, arapskim osvajanjem samoga grada. Iduće vremensko razdoblje vrijeme je kada sam grad Jeruzalem već odavno ne predstavlja neko središte političke moći već samo iznimno jaki simbol, a upravo iz toga razloga izvire stremljenje za njegovim neprekidnim osvajanjem. Rezultat toga vidljiv je u poglavlju *Križarski ratovi* (231-299) kada europske države, u razdoblju od 1096. do 1250. godine, osnažene nakon tisućljeća seoba, pada i ponovnog uspona, nastoje ponovno pridobiti uporište na Bliskom Istoku te "osloboditi" sveti grad. Osim što je vjerski simbol *par excellence*, Jeruzalem postaje i istoznačnica za bogatstvo i prestiž, cilj križarske utrke motiviran vjerskim zanosom i ljudskom pohlepom. Takav postupak europskih vladajućih elita nužno će izazvati reakciju muslimanskih vladara na Bliskom Istoku. Prostor je to kojim tada već stoljećima dominira islam kao vjerska religija te nove sile koje se pojavljuju neće tolerirati križarsko zaposjedanje Jeruzalema. Poglavlja *Mameluci* (301-315) i *Osmansko carstvo* (317-340) obrađuju upravo tu, ponovnu muslimansku dominaciju nad Jeruzalemom u razdoblje od 1187. do 1799. godine. Posljednja dva poglavlja, *Imperij* (341-402) i *Cionizam* (403-533), dovode nas do modernog doba 19. i prve polovice 20. stoljeća. Vrijeme je to kolonijalnih intervencija na području Bliskog Istoka, prvenstveno francuskog i britanskog utjecaja. Njihovim djelovanjem područje Jeruzalema ulazi u novonastalu Izraelsku državu (1948.). Međutim stvaranje države Izrael na njenom povijesnom prostoru, prostoru u kojem prevladavaju islam i arapsko stanovništvo rezultira stvaranjem novog žarišta sukoba koji traju sve do danas. Na kraju knjige nalazi se pogovor autora te popratni materijali, zemljovidi, bilješke i bibliografija.

Knjiga Simona Sebage Montefiorea predstavlja ogromni napor da se stvori sinteza povijesti jednog iznimnog i zanimljivog grada. Svaka sinteza, pa tako i ova, ima određeni enciklopedijski karakter te sadrži pregled najvažnijih događaja i pojedinaca obrađene teme. Kako se ovdje radi o Jeruzalemu, bez obzira na obimni volumen knjige, autor se doslovno dotaknuo osnovnog pregleda njegove povijesti, što i ne čudi s obzirom da se radi o vremenskom razdoblju od otprilike 3000 godina. Naglasak je stavljen na političku i vjersku povijest s odgovornim i najvažnijim osobama obrađivanih razdoblja. Ipak važno je napomenuti da, bez obzira na tako dugi vremenski period, knjiga sadrži iznimno velik broj informacija u kojima će svaki zaljubljenik u povijest Jeruzalema zasigurno naći nešto novo i nepoznato. Također, pošto se radi o Jeruzalemu, gradu tako istaknute važnosti u svjetskoj povijesti, knjiga je to koja se nipošto ne zadržava samo na lokalnom karakteru. Većina događaja vezanih za ovaj grad iznimno su bitni za bliskoistočnu, europsku i svjetsku povijest te se knjiga nezaobilazno dotiče mnogobrojnih pitanja koja imaju globalnu važnost.

Ivan Šutić

Nora Berend, Przemysław Urbańczyk i Przemysław Wiszewski, *Central Europe in the High Middle Ages: Bohemia, Hungary and Poland, c. 900–c. 1300*, Cambridge Medieval Textbooks, Cambridge University Press, Cambridge 2013, xi + 536 str.

Povijest srednjovjekovne srednje Europe nije znanstveno područje dobro pokriveno sintetskim prikazima i udžbenicima na engleskom jeziku. Oni koji se žele upoznati s važnim osobama i događajima u Češkoj i Moravskoj, Ugarskoj i Poljskoj tijekom srednjeg vijeka moraju,

češće da, nego ne, konzultirati uglavnom razočaravajuća poglavlja posvećena tim krajevima u općim povijestima Srednje Europe. Rad koji se ovdje prikazuje došao je daleko u popravljajući takvog stanja, jer su, kroz sedam poglavlja i pokrivajući poduže vremensko razdoblje, autori stvorili vrlo dobro djelo ambiciozne komparativne povijesti koje se tiče Češke (uključivo i Moravsku), Ugarske i Poljske. Nora Berend je odgovorna za uvod i dijelove o Ugarskoj, dok se Przemysław Urbańczyk i Przemysław Wiszewski bave s Češkom i Poljskom.

U svom uvodu (prvo poglavlje), Nora Berend objašnjava različite probleme koji se povezuju s konceptom Srednje Europe u njezinom srednjovjekovnom i novovjekovnom kontekstu. U vezi s modernim pitanjima koji okružuju taj termin, oni s prethodnim poznavanjem te debate biti će ponovo natjerani da se podsjetite koliko je mnogo energije potrošeno na pitanje što Srednja Europa jest i nije, dok će neupućeni moći mnogo naučiti. Ukoliko se koriste srednjovjekovni pristupi zemljopisu iz njih proizlazi da Srednja Europa nije postojala u tom razdoblju, ali to ne znači da je taj termin neprikladan i za proučavanje tog razdoblja. Autori tu koriste Srednju Europu "kao kraticu za srednjovjekovne političke zajednice Češke i Moravske, Ugarske i Poljske, u razdoblju između njihovih početaka i kraja 13. stoljeća (37), dok također tvrde da je njihova upotreba termina potpuno vrijednosno neutralna.

Knjiga je sređena kronološkim redom te stoga ispravno i počinje s dva poglavlja koji se bave formiranjem država u pitanju. Kroz ta poglavlja autori razmatraju povijest Srednje Europe prije nego što su oformljena kraljevstva i pokušaji dinastija u usponu – Premislovića u Češkoj, Piastovića u Poljskoj, Arpadovića u Ugarskoj – da konsolidiraju svoj položaj. Obradeni materijal ne vraća čitaoca jednostavno u razdoblje koje je neposredno prethodilo formiranju naseljenih teritorijalnih populacija u Srednjoj Europi, nego nakratko vraća povijest regije sve do paleolitika. Pokrivši najraniju povijest ljudske djelatnosti u Srednjoj Europi, naglasak se pomiče na obradu etničkih skupina koje su potom nastanjivale regiju, poput Avara i Slavena. Ovdje je posebite dobar opširni prikaz porijekla Mađara koji su se, kako se zaključuje, "pojaviли, koliko je to moguće utvrditi, u ranom devetom stoljeću" i "inkorporirali raznovrsnu mješavinu onoga što bismo mogli nazvati 'etničkim skupinama'" (82). Nakon što su obradeni korijeni srednjoeuropskih teritorija pozornost se u trećem poglavlju okrenula ulozi procesa kristijanizacije u razvoju novonastalih državnih političkih tvorevina i konsolidaciji dinastičke moći. Na tom se mjestu utvrđuje kako je "u sve tri države kristijanizacija bila nedjeljiva od jačanja jednog od vladara na račun njegovih rivala" (111).

Četvrto poglavlje bavi se političkom i upravnom situacijom u Srednjoj Europi u 11. i 12. stoljeću. Upozorava se na razvojni model koji su prvi predložili Dušan Třeštík i Barbara Krzemieńska u sedamdesetim godinama 20. stoljeća, a koji je naglasio snažni položaj vladara u Češkoj, Ugarskoj i Poljskoj te njihovu kontrolu nad zemljom i приходima. Ipak, također se upozorava i da je taj model u najnovije doba pod udarom revizije. Tako su, primjerice, češki znanstvenici naglasili da *družina* nije bila ni približno toliko zavisna od vladara koliko se ranije mislilo, a kneževska vladarska moć vjerojatno nije bila 'neograničena' (195). Revizija teze Třeštíka i Krzemieńske nastavlja se u petom poglavlju, koje se koncentrira na društvene i gospodarske uvjete u razdoblju u kojem je poljoprivreda još uvijek bila primarni gospodarski pokretač, ali koje je vidjelo i rane učinke urbanizacije i razvoj novčane privrede. Nasuprot prihvaćanju argumenta da su češki plemići primili dio kneževskih prihoda, nova generacija čeških povjesničara naglasila je dokaze o plemićkom posjedovanju zemlje u 12. stoljeću. Češka donosi i možda najžešći kontrast između starih i novih argumenata u vezi s vladarskim приходima. Ako je knez držao manje zemlje nego je historiografija ranije pretpostavljala, tada njegovi prihodi su također morali biti manji nego se isprva mislilo.

Šesto poglavlje pokriva razvoj Crkve i njezinih institucija od 11. do 13. stoljeća, priznajući pri tome da je kristijanizacija bila dugotrajan proces. Dok je sigurno bilo impulsa koji su dolazili od bizantske crkve, iako se još raspravlja o opsegu u kojem su oni imali utjecaj na re-

giju, crkvena orijentacija Češke, Ugarske i Poljske bila je na kraju tog razdoblja latinska. Razvoj institucionalne crkvene arhitekture u svakom od ta tri područja kretao se različitom brzinom, posebice u vezi s osnivanjem nadbiskupija. U Češkoj je tek u 14. stoljeću osnovana nadbiskupija u Pragu, dok su Ugarska i Poljska svaka imale po jednu nadbiskupiju već vrlo rano u 11. stoljeću.

Posljednje od sedam poglavlja posvećeno je objašnjavanju kako se 13. stoljeće razlikuje od onih koji su mu prethodili. Autori dokazuju da je "radikalna transformacija od kraja 12. stoljeća značila da je, u mnogim aspektima, postojao diskontinuitet između ... 11. i 12. i 13. stoljeća" (408). Kao primjere oni bilježe tatarsku provalu, sukob između vladara i plemstva, dotok useljenika njemačkog jezika u regiju te pojačanu upotrebu pisanih pravnih dokumenata.

Vrlo je malo toga što se može kritizirati u ovoj izvrsnoj knjizi. Uzevši u obzir da je zamišljena kao udžbenik, može se čuditi kako je bilo mudro ostaviti latinske citate u originalu. Nije baš vjerojatno da će ih studenti razumjeti. Štoviše, dok je svako poglavlje dobro i jasno započeto, mogli su im biti dodani i jasni zaključni tekstovi na njihovim krajevima kako bi se privukla veća pozornost na najvažnije i interesantne komparativne točke. To su, ipak, vrlo nevažni prigovori i ne bi trebali umanjiti postignuća autora. Radi se o knjizi od velike važnosti za sve one koji žele razumjeti Srednju Europu, i zapravo Europu kao cjelinu, u ranom i razvijenom srednjem vijeku.

Christopher Nicholson

Marija Karbić, *Plemićki rod Borića bana*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod 2013., 222 str.

Tijekom srednjeg vijeka vodeću ulogu u političkom, društvenom i kulturnom životu Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva, kao i u ostatku Europe, imalo je plemstvo. Bez obzira na važnost tog društvenog sloja za funkcioniranje države, povijest pojedinih plemićkih rodova koji su imali posjede i živjeli na današnjem prostoru Hrvatske nije dovoljno obrađena unutar hrvatske historiografije, a posebice kada je riječ o Slavoniji. Premda je ranije bavljenje prošlosti neke od plemićkih obitelji imalo funkcionalnu ulogu kako bi se dokazalo nečije uzvišeno podrijetlo te se na taj fenomen gledalo kao na praktično dokazivanje pripadnosti nekoj plemenitoj obitelji radi stjecanja ugleda i moći, tek u novije vrijeme pojavila se inicijativa među hrvatskim medievistima za ozbiljnim, kritičkim bavljenjem ovakvim temama kroz radove Tomislava Raukara, Damira Karbića, Marije Karbić, Zrinke Nikolić Jakus, Hrvoja Kekeza i drugih. Jedan od važnih doprinosa ovoj problematici nedvojbeno je i nedavno iz tiska izišla knjiga *Plemićki rod Borića bana* već spomenute Marije Karbić. Ovom djelu prethodila je autoričina doktorska disertacija *Rod Borića Bana. Primjer plemićkog roda u srednjovjekovnoj Požeškoj županiji* te nekoliko znanstvenih članaka u kojima se bavila prošlošću roda iz različitih aspekta. Cjelokupan trud i rad o ovoj temi rezultirao je izdavanjem spomenute knjige.

Usredotočivši se na probleme vezane za rod Borića bana, autorica je pratila i vrednovala radove stranih, mahom njemačkih, talijanskih, engleskih, poljskih i mađarskih povjesničara, vršeći tako komparativnu analizu razvoja plemićkih rodova unutar Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Stoga je ovo djelo svojom važnošću prešlo granice nacionalne historiografije i postalo značajno za istraživanje razvoja društvenih struktura srednjeg vijeka u čitavoj Srednjoj Europi. Rađeci na objavljenom, ali isto tako i neobjavljenom povijesnoj građi, na čemu se temelji još jedan doprinos njenoga djela znanosti, istraživala je strukturu roda, odnose među njegovim članovima, funkcije i način djelovanja njegovih pripadnika, sustav nasljeđivanja, posjedovanje imovine, prihvaćajući pri tome dosege i drugih znanosti kao što su arheologija i povijest umjetnosti.

Rad obuhvaća razdoblje od prvog spomena bana Borića u vrelima tijekom 12. stoljeća do pada Slavonije pod osmanlijsku vlast, što je uzrokovalo gubljenje zemljišnih posjeda i prese-